

Kutatást záró beszámoló a *Nominalizáció a manysi nyelvben* c. PD 116990 sz. projektről

Kutatásomban a nominalizációt vizsgáltam az északi manysi nyelvjárásban¹ alapvetően tipológiai szempontból, régi és újabb írott szövegek, valamint adatközlőktől származó adatok alapján. Kutatásom érintette a nominalizáció morfológiai, szintaktikai, valamint részben funkcionális aspektusait is. Mivel a nominalizáción belül a cselekvésnevek és cselekvésneves szerkezetek vizsgálata a legtöbbet kutatott (és nyelvészeti szempontból talán legizgalmasabb) terület, ezért vizsgálatomban is ez a terület a leghangsúlyosabb.

1. A kutatás rövid leírása

1.1.A nominalizáció

A nominalizáció, és azon belül is különösen a cselekvésneves szerkezetek kutatása központi helyet foglal el az utóbbi évtizedek nyelvészeti kutatásaiban (vö. Alexiadou 2001, Alexiadou–Rathert 2010, Comrie and Thompson 2007, Croft 1991, 2001, Hengeveld 1992, Koptjevskaja-Tamm 1993, 2003, 2005, Laczkó 1997, 1998, 2000, Malchukov 2004, Ylikoski 2009, többek között).

A “nominalizáció” egy olyan transzkategoriális, azaz szófaj-váltó folyamat, melynek során valami (egy ige, egy melléknév, egy igei frázis vagy akár egy teljes mondat) főnévvé alakul (Comrie – Thompson 2007: 1, Grunow-Hårsta 2011: 216). A nominalizációnak általában két típusát különböztetik meg: a lexikális (lexical) és a mondat-szintű (clausal) nominalizációt.

A lexikális nominalizáció során egy ige vagy egy melléknév alakul át főnévvé (Comrie – Thompson 1985, Givón 1990: 498). Az így létrejövő főneveket két nagy csoportra oszthatjuk. Az első csoportba tartoznak a cselekvésnevek, melyek az ige vagy melléknév által jelölt cselekvést vagy állapotot nevezik meg (cselekvésnevek, pl. *írás, olvasás*). A második csoportba pedig azok a főnevek, amelyek valamely argumentumot jelölnek (pl. a cselekvőt megnevező főnevek: *író, olvasó*; a cselekvés eszközét megnevező főnevek: *reszelő, szeletelő*; a cselekvés helyét megnevező főnevek: *mulató* stb.). A két csoport között az a különbség, hogy az első csoportba tartozó főnevek megőrzik a képzésük alapjául szolgáló igék vagy melléknevek bizonyos tulajdonságait, míg a második csoportba tartozók szintaktikailag tipikusan úgy viselkednek, mint bármilyen más főnév, és csak morfológiai és szemantikai kapcsolatban állnak az alapigével vagy -melléknévvvel (Comrie – Thompson 1985: 349). A nominalizációnak ez a

---

¹ Az északi nyelvjárás a manysi nyelv egyetlen, ma is élő nyelvjárása.

fajtája tehát tisztán lexikai folyamat, amely egy szótári szót eredményez. A nominalizáció azonban meghatározható inkább grammatikai, mint tisztán lexikai folyamatként is, ebben az esetben a nominalizáció „az a folyamat, melynek során egy prototipikus igei csoport – akár egy teljes mondat (beleértve az alanyt), akár egy igei frázis (az alany nélkül) főnévi frázissá alakul” (Givón 1990: 498).

A mondat-szintű nominalizáció egy olyan szintaktikai folyamat, amelynek eredményeként egy mellékmondat főnévi frázisként funkcionálhat egy szélesebb szintaktikai környezetben (Genetti et al. 2008: 98). Az ilyen típusú nominalizáció jellemzője, hogy a nominalizáció fejt nem tekinthetjük lexikális főnévnek. Vagyis ebben az esetben a nominalizált mellékmondatok igeje tipikusan nem rendelkezik semmiféle főnévi tulajdonsággal, viszont gyakran rendelkezik olyan igei tulajdonságokkal, mint a szám és a személy, habár az igeidő-, illetve az aspektus-jelölés hiányozhat (Comrie and Thompson 1985: 392). Pl.:

(1) *Pedro ya-n [ñuka Agatu-pi kawsa-ni-ta]*
 Pedro think-3 I Agato-in **live-1-ACC**
 'Pedro thinks that I live in Agato.'

(Koptjevskaja-Tamm 1993: 50, kiemelés tőlem)

Mint korábban említettem, a nominalizáción belül a cselekvésnevek és cselekvésneves szerkezetek (ANCs, action nominal constructions) a leginkább kutatott terület. A cselekvésneveknek már a definíciója is különböző problémákat vet fel, hiszen egyrészt a lexikális nominalizáció során létrejövő főnevek egyik csoportját alkotják (l. pl. Comrie – Thompson 1985), másrészt viszont hagyományosan a nem-véges (non-finite) igealakok egyik alcsoportját képezik (a melléknévi, főnévi és határozói ige nevek mellett) (l. pl. Ylikoski 2003). A cselekvésnevek általában kettős természetű szavak, melyek átmenetet képeznek a főnevek és az igék között, és az egyes nyelvek ennek megfelelően az igékhez vagy a főnevekhez közelebb állókként kezelik őket. Kutatásom során a cselekvésneveket Koptjevskaja-Tamm (2005) definíciója alapján határozom meg: [action nominals] “are either nouns or at least occur in typical nominal positions and show inflectional properties and/or combinability with adpositions typical of nouns. They are, however, in some reasonably productive way derived from verbs, either derivationally or inflectionally, and refer to events and/or facts, i.e. not just to actions, as the name might imply.” Az így meghatározott szóosztály nagyjából megfelel Grimshaw (1990) „komplex esemény főnév” (complex event noun) kategóriájának. Grimshaw

sokat idézett megállapítása szerint a deverbális főnevek megkülönböztethetők aszerint, hogy rendelkeznek-e esemény olvasattal, vagy sem. Vö.:

- (2) *The examination of the patients took a long time.*   esemény
- (3) *The examination was on the table.*   eredmény

Az első példában a ‘vizsgálat’ deverbális főnév egy eseményre utal, míg a másodikban egy konkrét entitásra. A kétféle olvasat között a legfőbb különbség az, hogy csak a komplex esemény olvasatú főnevek öröklik a képzésük alapjául szolgáló ige argumentumszerkezetét. Grimshawnál szerepel egy harmadik csoport is, az egyszerű esemény főnevek csoportja. Az egyszerű esemény főnevek szintén egy eseményre utalnak, de nem rendelkeznek argumentumszerkezettel, és mondattanilag a nem-képzett főnevekhez hasonlóan viselkednek. (cf. Grimshaw 1990, Alexiadou – Grimshaw 2008: 2). Vizsgálatomban a szintaktikai szempontok hangsúlyosabbak a szemantikaiaknál, a deverbális névszók különböző csoportjait tekintve pedig szintaktikai szempontból a legfontosabb különbség az argumentumszerkezet megléte vagy hiánya. Ezért vizsgálatomban nem tárgyalom külön az egyszerű esemény és eredmény főneveket, hanem egy csoportként kezelem őket (deverbális főnevek, melyek nem rendelkeznek argumentumszerkezettel), szemben a komplex esemény olvasatú főnevekkel.

A cselekvésneves szerkezeteket illetően Koptjevskaja-Tamm (2003: 723) definícióját követem: [the action nominal construction] “is a construction which has an action nominal as its head and contains referents to the participants in the action or process designated by that action nominal”. A cselekvésneves szerkezetek tipikusan rendelkeznek mind a ragozott (finit) igés mondatok, mind pedig a nem-képzett főnévi fejú főnévi frázisok szintaktikai tulajdonságaival.

1.2. Nominalizáció a manysiban

A nominalizáció viszonylag kevésbé kutatott terület a manysiban. Habár a nominalizáció morfológiai aspektusairól elég részletes leírások állnak a rendelkezésünkre (Szabó 1904, Riese 2001), a szintaktikai aspektusok kevés figyelmet kaptak. Mivel a manysiban mondat-szintű nominalizáció nincs, kutatásom során a lexikális nominalizációt, azon belül is elsősorban a cselekvésneves szerkezeteket vizsgáltam.

1.2.1. Morfológiai aspektusok

A manysiban számos deverbális képző van, amelyek alkalmasak konkrét és absztrakt főnevek, cselekvésnevek létrehozására (Munkácsi – Kálmán 1986, Riese 2001). A szövegek és kutatásom tanúsága szerint azonban a szakirodalomban felsorolt képzők többnyire eredmény és egyszerű esemény olvasatú főneveket hoznak létre. Cselekvésnevek (tehát argumentumszerkezettel rendelkező főnevek) más képzőkkel, illetve egyéb morfológiai eszközök segítségével jönnek létre, mégpedig az *-n*, *-m* és *-ima* képzőkkel (melyeket hagyományosan a folyamatos, a befejezett és a határozói igenév képzőjének tartanak), valamint önálló szavakból alakult nominalizátorokkal. Pl.:

- (4) *lū-majt*   *tārā*   ***pos-nā-iy***   *pajta-we*.
ló-máj   át   fő-AN-TRANSL   főz-PASS[3SG]

’A lómájat mindaddig főzik, míg teljesen szét/át nem főtt.’

(VNGy IV: 419)

- (5) *pōl’-əṃ*   *tow*   ***tōl-ma-tū***   *sujt-i*.
fagy-PTCP.PST   ág   török-AN-Px3SG   hallatszik-3SG

’a fagyos gallynak töredezése hallik’

(VNGy III: 70)

- (6) *mōnt*   *kank-ən-nə*   ***rāt-imə-n***   *sūnsə-s-lūw*
imént   báty-Px2SG-LAT   megver-CVB-Px2SG   néz-PST-SG.1PL

’hogyan az imént mint vert meg bátyád, mi néztük’

(VNGy IV: 328–329)

- (7) *nēpak* ***χas-ne***   ***wārmal’***   *īit*   *tāl*   *ōl-əs*.
könyv ír-PTCP.PRS   NMLZ   két   év   van-PST[3SG]

’A könyv megírása két évig tartott.’

(Valentyina Szeliversztovna, személyes közlés)

Az, hogy az *-n*, *-m* és *-ima* képzős manysi deverbális névszók állhatnak mind igenévi, mind pedig cselekvésnévi szerepben, nem meglepő, hiszen a tipológiai szakirodalomban közismert tény, hogy a különböző nem-véges alakok gyakran multifunkcionálisak, azaz többféle szintaktikai szerepben is állhatnak (vö. pl. Ylikoski 2003). Kutatásom során amellet érveltem, hogy az itt tárgyalt deverbális alakok a vizsgált szerkezetekben cselekvésnévi, és nem pedig igenévi szerepben jelennek meg. Megállapításom alátámasztására a következő bizonyítékokat hoztam:

a) A deverbális névszók szintaktikai pozíciója.

Az igenevek funkciója, hogy jelzőként, illetve határozóként álljanak a főnévi frázisban, míg a cselekvésnevek a főnévi frázis fejeként szerepelnek. Az esetragokkal és névutókkal való kapcsolódás szintén a cselekvésnévi szerep mellett szól.

b) Az időviszonyok kifejezésére való képtelenség.

Az igenevek képesek egyfajta relatív idő kifejezésére (a mondat ragozott igéjéhez képest), a cselekvésnevek önállóan (esetragok és névutók nélkül) azonban még relatív időt sem tudnak kifejezni².

A deverbális főnévképzők mellett a manysiban található több olyan főnév is, amely melléknévi igenevekkel – ritkábban melléknevekkel – kapcsolódva újabb főneveket hoz létre. A szakirodalom ezek közül a következőket említi: *ás* 'ügy, dolog, munka', *ut* 'valami, holmi, izé', *ħar* 'valami, dolog, lény', *nak* 'íz, tag, dolog, hely, tér', *wārmal'* 'dolog, ügy, munka, tett' (Riese 2001: 142–147). A szakirodalomban ugyan nem szerepel, de van hasonló funkciója a *mā* 'tájék, vidék, föld, világ, hely, rész', valamint a *tēla* ~ *tēla* 'dolog, eset, munka, ügy' (< orosz *d'elo* 'id.') főneveknek is. Előbbi előfordul a régebbi szövegekben is, az utóbbi viszont egy újabb keletű nominalizátor.

Ezekről az elemekről kutatásom során kimutattam, hogy önálló szóból keletkezett nominalizátorként grammatikalizálódtak a manysiban, és a grammatikalizáció harmadik fázisát, a dekategoriálisítást képviselik. Szemantikai kiüresedésük megtörtént (habár mindegyik él eredeti, lexikális funkciójában is), és használati körük kiszélesedett, új kontextusokban jelennek meg. Önálló szavakból nominalizátorokká, képzőszerű elemekké váltak (azaz még nem képzők, de már nem is puszta összetételi utótagok). Emellet szól szintaktikai viselkedésük: a velük alakult szerkezetekben a birtokos személyragok, esetragok és névutók mindig a nominalizátorokhoz kapcsolódnak, nem pedig a melléknévi igenevekhez

---

² Megjegyzendő, hogy az adatközlők információi alapján ez talán nem feltétlenül van mindig így, erről bővebben l. 1.2.2.1.

(vagy melléknevekhez), és a particípiumok és a nominalizátorok közé nem kerülnek egyéb elemek sem. (Ezzel szemben, ha a melléknévi igenevek önállóan szerepelnek cselekvésnévként, akkor a birtokos személyragokat ezek veszik fel, nem pedig a hozzájuk kapcsolódó névutó.) Az obi-ugor nyelvekben a nominalizátorok gyakran válnak képzőkké, ez lehet tehát a grammatikalizáció további iránya.

Az önálló szóból alakult nominalizátorok közül a leggyakoribbak – mind a régi mind pedig az újabb szövegekben – az *ut* 'valami, holmi, izé' és a *wārmal'* 'dolog, ügy, munka, tett'. Az előbbi kizárólag konkrét (eredmény olvasatú) főneveket hoz létre, míg az utóbbi inkább cselekvésneveket és egyéb absztrakt főneveket. A *tēla ~ tēla* 'dolog, eset, munka, ügy' és a *mā* 'tájék, vidék, föld, világ, hely, rész' alkalmasak mind eredmény és egyszerű esemény, mind pedig cselekvésnevek létrehozására, az előbbi csak az újabb nyelvhasználatban jelenik meg, és viszonylag gyakori nominalizátornak mondható, míg a *mā* előfordul mind a régi, mind az újabb szövegekben, habár nem túl gyakran. Az *ās* 'ügy, dolog, munka' és a *nak* 'íz, tag, dolog, hely, tér' szintén kevésbé gyakori nominalizátor az újabb szövegekben, a *χar* 'valami, dolog, lény' pedig szinte egyáltalán nem fordul elő.

A 'dolog, valami' jelentésű szavak könnyű főnévvé (light noun), illetve nominalizátorrá való grammatikalizálódása jól ismert folyamat a tipológiai szakirodalomban (vö. Skribnik 2010 és Yap et. al. 2011, többek között). A *mā* esetében a grammatikalizáció kiindulópontja a 'hely' jelentés lehetett. A *mā*-t, mint nominalizátort tartalmazó szerkezetek, valamint a 'hely' jelentésű szavak nominalizátorrá való grammatikalizálódásának a leírása a korábbi szakirodalomban nem történt meg.³ Az általam feltételezett grammatikalizációs ösvény a következő: 'a cselekvés (konkrét) helye' > 'a cselekvés ideje' (cselekvésnév) > 'a cselekvés neve' (cselekvésnév)/egyéb elvont főnév.

A manysiban található grammatikalizálódási folyamathoz nagyon hasonló folyamat figyelhető meg a szibériai nyelvi area más nyelveiben (keleti hanti, szibériai török nyelvek), valamint a szomszédos mongol areához tartozó burjátban is. Az obi-ugor nyelvekhez hasonlóan az uráli szubsztrátummal rendelkező dél-szibériai török nyelvekre is jellemző továbbá az önálló szóból keletkezett nominalizátorok képzővé válása. Az esetleges areális kapcsolatok feltárása azonban további kutatást igényel.

---

³ Sz. Kispál Magdolna (1958) ugyan írt egy rövid cikket a *mā*-val alakult igeneves szerkezetekről, ezeket azonban határozói igeneveknek tartja, és az általa feltételezett grammatikalizációs folyamat is eltér az általam bemutatottól. (Habár a kiindulópont nála is a szó 'hely' jelentése.)

1.2.2. A manysi cselekvésneves szerkezetek elemzése

A nominalizáció, mint szófaj-váltó folyamat, magában foglalja mind a dekategoriizációt (azaz az igei tulajdonságok elvesztését), mind pedig a rekategoriizációt (azaz főnévi tulajdonságok megszerzését) (Malchukov 2006: 973). Ez a két folyamat egyrészt egymástól független, másrészt pedig fokozatos (Malchukov 2006: 974). Kutatásom során megvizsgáltam a manysi cselekvésneves szerkezetek dekategoriizációjának (vagyis deverbalizációjának, igétlenedésének) és rekategoriizációjának (vagyis főnevesülésének) mind morfológiai, mind pedig szintaktikai aspektusait. Elemzésem során a különböző morfológiai eszközökkel létrehozott cselekvésneveket együtt tárgyaltam, mivel általában azonos morfológiai és szintaktikai viselkedést mutatnak. A lehetséges különbségekről az adott tulajdonságoknál lesz szó. (Mivel az *-n* és az *-m* képzős cselekvésnevek jóval gyakrabban fordulnak elő mind a régi, mind pedig az újabb szövegekben, mint a többi cselekvésnév, ezért vizsgálatomban is hangsúlyosabban jelennek meg, illetve jórészt ezeket tartalmazó példákat idézek.)

1.2.2.1. Deverbalizáció

A deverbalizáció morfológiai aspektusait illetően azt vizsgáltam, hogy az igei tulajdonságok közül (igeidő, igemód, igenem, egyeztetés az alannyal, egyeztetés a direkt tárggyal, tagadás) melyek őrződnek meg a nominalizációban.

Az igeidő kategóriája ritkán őrződik meg a cselekvésneves szerkezetekben, s ez úgy tűnik, igaz a manysira is. Mint korábban már említettem, a cselekvésnevek esetragok és névutók nélkül relatív idő kifejezésére sem képesek. A szövegek alapján mindegyik cselekvésnév egyaránt alkalmazható a mondat ragozott igéjéhez képest előidejű, illetve azzal egyidejű cselekvés kifejezésére. Annak ellenére, hogy előzetes elvárásunk talán az lenne, hogy az *-n* és *-m* képzők az ige nevek képzésénél meglévő relatív idő kifejezésére való képességüket megtartják akkor is, amikor cselekvésneveket hoznak létre. Tehát az *-n*, mint a folyamatos melléknévi igenév képzője, a mondat ragozott igéjével egyidejű cselekvést kifejező cselekvésnevet képezhetne, az *-m* pedig, a befejezett melléknévi igenév képzőjeként a ragozott igéhez képest előidejű cselekvést jelölő cselekvésnév képzésére lenne alkalmas. Az írott források alapján tehát ilyen jellegű különbség nem mutatkozik a két cselekvésnév között, az adatközlőkkel való konzultációk azonban arra engednek következtetni, hogy a participiumok relatív idő kifejezésére való képessége a cselekvésnevekben is megjelenik, legalábbis bizonyos esetekben. Az adatközlők véleménye szerint az *-n* képzős cselekvésnevek a ragozott igével

egyidejű, még folyamatban lévő, míg az *-m* képzősök ahhoz képest előidejű, már lezárult, befejezett cselekvést fejeznek ki, vö.:

- (8) *Kon χum joxti-ne-t sujti.*
 kint férfi jön-AN-Px3SG hallatszik
 'Az utcán/kint hallatszik, hogy egy férfi jön.'

- (9) *Kwon χum joxti-me-t sujti.*
 kint férfi jön-AN-Px3SG hallatszik
 'Az utcán/kint hallatszik, hogy (meg)jött egy férfi.'

Az adatközlőktől szerzett információ alapján úgy tűnik tehát, hogy a két különböző képzővel képzett cselekvésnév között is megvan a folyamatos, illetve a befejezett melléknévi igenév között is meglévő időbeli, aspektusbeli különbség. Az *-n* képző a folyamatos melléknévi igenevek mellett olyan cselekvésneveket hoz létre, melyek a mondat ragozott igéjével egyidejű, még folyamatban lévő, vagy a ragozott igéhez képest utóidejű, nem feltétlenül bekövetkező cselekvést fejeznek ki. Míg az *-m* képző a befejezett melléknévi igenevek mellett olyan cselekvésnevek képzésére alkalmas, amelyek a mondat ragozott igéjéhez képest előidejű, már lezárult, befejezett cselekvést jelölnek. Megjegyzendő azonban, hogy ezt a megállapítást az írott források nem igazolják, valamint, hogy az adatközlők esetében sem volt teljesen következetes a kétféle cselekvésnév ilyen jellegű elkülönítése. Ezért összegzésként megállapítható, hogy nincs elegendő bizonyíték arra, hogy a cselekvésnevek megőriznék az igeidő kategóriáját.

Az igemód kategóriája szintén nagyon ritkán őrződik meg a cselekvésnevekben, és ez igaz a manysira is. Az igenem morfológiailag szintén nem őrződik meg a manysi cselekvésneves szerkezetekben, szintaktikailag viszont megőrződik. Ennek egyik eszköze az *-ima* képzős cselekvésnév használata (mely mindig szenvedő értelmű), és mellette a passzív ágens megjelenése a passzív ige melletti szokásos jelöléssel (latívusz-rag), vö.:

- (10) *mōnt kank-an-nə rāt-imə-n sūnsə-s-lūw*
 imént báty-Px2SG-LAT megver-CVB-Px2SG néz-PST-SG.1PL
 'hogy az imént mint vert meg bátyád, mi néztük'
 (VNGy IV: 328–329)

A szenvedő igenem megőrzésének van egy másik eszköze is. A szenvedő értelmű cselekvésneves szerkezetekben a cselekvésnéven megjelenő birtokos személyrag a passzív bázisige alanyával koreferens, azaz az aktív ige direkt tárgyával, nem pedig az aktív ige alanyával. Másként fogalmazva a nominalizációban mindig az alany kapja a birtokos jelölést, azaz, ha úgy tűnik, hogy a Px a bázis ige direkt tárgyával koreferens, akkor az azt jelzi, hogy a cselekvésneves szerkezet szenvedő értelmű, vagyis a bázisige szenvedő ige volt. (És ennek az alanya kapja a birtokos jelölést.) Pl.:

- (11) *ēlāl'*   *kēt-na-m-t*   *tārä*   *amki*
 előre   küld-AN-Px1SG-LOC   azonnal   én.magam
nē-lili-m   *vīγ-lām.*
 nő-lélek-Px1SG   vesz-SG.1SG
 'Ha a távolba küldenek, iziben magam veszem el női lelkemet.'
 (VNGy IV: 76)

Ha ebben a példában aktív ige lenne a cselekvésnév bázisigéje, akkor annak a direkt tárgyával lenne koreferens a cselekvésnéven megjelenő birtokos személyrag ('küldésem' → 'engem küldenek'). De mivel a manysi nominalizációban mindig az alany kapja a birtokos jelölést, ezért itt passzív bázisigét kell feltételeznünk ('küldésem' → 'küldetek' (i.e. 'engem küldenek'), azaz ez jelzi, hogy a cselekvésneves szerkezet szenvedő értelmű.

Az alannyal való egyeztetés szintén megőrződik a manysi cselekvésneves szerkezetekben, de módosított formában, és az igéktől eltérően nem kötelező jelleggel. Az igéknél jellemző egyeztetés helyébe a főnévi típusú, (birtokos személyragokkal jelölt) birtokos egyeztetés lép, vö.:

- (12) *Taw min-am-e*   *at*   *wāγ-lum.*
 ő   megy-AN-Px3SG   NEG   tud-SG.1SG
 'Távozásáról nem tudok.'
 (Valentyina Szeliversztovna, személyes közlés)

A direkt tárgygal való egyeztetés nem őrződik meg a manysi ANC-kben.

A tagadás kategóriája viszont megőrződik, a cselekvésneveket az igékhez hasonlóan az *at* tagadószóval tagadják:

- (13) *am tawe at wā-ne-m māγas*
 én ő.ACC NEG ismer-AN-Px1SG miatt
taw palt-e at min-eyum.
 ő -hoz-Px1SG NEG megy-1SG
 'Mivel nem ismerem, nem megyek el hozzá.'
 (Valentyina Szeliversztovna)

Az adatközlőkkel való konzultáció során kiderült, hogy a cselekvésnevek tagadásának van egy másik módja is, mégpedig – a melléknévi igenevekhez hasonlóan – a *-tal* fosztóképzővel. Vö.:

- (14) *nawram ōńś-nə-m-tal māγas*
 gyerek birtokol-AN-Px1SG-CAR miatt
am amki ōl-ēyum.
 én én.magam él-1SG
 'Mivel nincs gyerekem, egyedül élek.'

Összegezve, az igei tulajdonságok közül a manysiban változatlanul csak a tagadás kategóriája őrződik meg. Ezen kívül megőrződik az aktív/passzív megkülönböztetés lehetősége, de csak szintaktikailag, valamint megőrződik az alannyal való egyeztetés, de nem az eredeti formájában, hanem főnévi típusú, birtokos egyeztetésként, és pusztán opcionális jelleggel.

A deverbilizáció szintaktikai aspektusát illetően azt vizsgáltam, hogy milyen, a mondatokra jellemző tulajdonságok maradnak meg a manysi ANC-kben.

A manysi ANC-kben mind az intranszitiv, mind pedig a tranzitiv ige alanya birtokos jelölést kap, a direkt tárgy pedig megőrzi eredeti alakját (főnevek esetén a nominatívuszt, míg személyes névmások esetén az akkuzatívuszt). A tranzitiv bázisige mindkét kötelező argumentuma megjelenhet a cselekvésnév mellett egyszerre (15), az argumentumok sorrendje megfelel a manysi alapszórendjének (SOV), habár az újabb szövegekben ettől eltérő szórend is lehetséges. Mindezek alapján a manysi a Poss-Acc nominalizációs típusba tartozik (Malchukov et. al. 2008).

- (15) *naŋ*   *osmä*   *šōpiytä-nə-n-mūs*   *osmä*   *joli pält*
te   vánkos   rendez-AN-Px2SG-ig   vánkos   alatt
ōś-nə   *jout-ä-oul-ä*   *kwon*
birtokol-PTCP.PRS   íj-Px3SG-vég-Px3SG   ki
nēltä-ln!
dug-IMP.SG<2SG
'Midőn te a vánkost rendezed, a vánkos alatt tartott íjának végét hadd, hogy kilássék!'
(VNGy IV: 172)

Az egyéb bővítmények az eredeti ige által megkövetelt alakban jelennek meg az ANC-kben, és megelőzik a cselekvésnevet, ahogyan a bázisigét is. (Ez megfelel a tipológiai megfigyeléseknek.) A manysi cselekvésnevek határozókkal, azaz igei módosítókkal kapcsolódnak, és nem melléknevekkel.

Összegezve megállapítható, hogy a manysi ANC-k megfelelnek a tipológiai megfigyeléseknek, amennyiben szintaktikai tulajdonságaik részben a főnévi frázisokhoz, részben pedig a ragozott igét tartalmazó mondatokhoz hasonlóak. Az, hogy a személyes névmási direkt tárgy megtartja eredeti tárgyesetét, a ragozott igés mondatokhoz közelíti a manysi cselekvésneves szerkezeteket, míg a bázisige alanyának birtokosként való megjelenése inkább a főnévi frázisokhoz.⁴

1.2.2.2.Főnevesülés

A főnevesülés morfológiai aspektusait tekintve megállapítottam, hogy a cselekvésnevek a nem-képzett főnevekhez hasonlóan kapcsolódhatnak névutókkal és esetragokkal, habár ez utóbbiakkal némileg korlátozottabban, mint a nem-képzett főnevek. Az esetragok közül a cselekvésnevek leggyakrabban a transzlátívuszt és a lokatívuszt veszik fel. A transzlátívuszt csak az *-n* képzős cselekvésnevekhez járul, a cselekvés végpontjának kifejezésére. A lokatívuszt elsősorban – de nem kizárólag – az *-m* képzős cselekvésnevek veszik fel, egyidejűség kifejezésére. Rombangyjeva (1973) szerint a cselekvésnevek a másik két helyhatározóragot is felvehetik, azonban ő is csak az ablatívuszt-ragra hoz példát

⁴ Megjegyzendő azonban, hogy egyes vélemények szerint mivel a cselekvésneveken megjelenő birtokos személyragok funkciója az ágens jelölése, azaz az egyeztetés, ezért ezek jelenléte a cselekvésnevek igei természetét hangsúlyozza. (Vö. pl. Nyikolajeva 2003)

(igevonzatként). Az ablatívusz-rag az én írott korpuszomban is csak igevonzatként jelentkezik (a *(jol-)pojti* 'befejez, abbahagy' ige vonzataként) és csak a *mā* 'hely' nominalizátorral képzett cselekvésneveken. Adatközlőim szerint az ablatívusz kapcsolódhat az *-n* és *-m* képzős cselekvésnevekhez is, a cselekvés kezdőpontjának kifejezésére, de csak bizonyos esetekben. (Hogy pontosan mi befolyásolja az ablatívusz-rag használatának lehetőségét, az nem derült ki egyértelműen az adatközlőktől kapott információ alapján.) Latívusz-ragos cselekvésnévre nem találtam példát, az ilyen példák hiányát valószínűleg az magyarázza, hogy a cselekvés végpontjának kifejezésére más eszközök használatosak (a transzlatívusz-rag, illetve névutók). Az instrumentális-raggal a cselekvésnevek nem kapcsolódnak.

A manysiban a legfontosabb determinánsok a mutató névmások, a *ti* 'ez' és a *ta* 'az'. Ezekkel a cselekvésnevek kapcsolódhatnak ugyan, de a példák többségénél nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy a *ti* és a *ta* valóban mutató névmási szerepben áll-e, vagy pedig partikulaként (mivel ezeknek az elemeknek számos jelentése van).

A főnevesülés szintaktikai aspektusát illetően az argumentumok jelölését és a módosítókat vizsgáltam meg. Ahogyan korábban már említettem, az argumentumok közül mindig az alany kapja a birtokos jelölést. A módosítókkal kapcsolatban megállapítottam, hogy a főnévi módosítók megjelenése nem jellemző a manysi ANC-kben. A determinánsok közül egyedül a mutató névmások azok, amelyek talán megjelenhetnek az ANC-kben, de ez sem bizonyítható egyértelműen. Számnevekkel a manysi cselekvésnevek nem kapcsolódnak, és melléknevek helyett határozói módosítók jelennek meg mellettük.

1.2.2.3. Külső szintaxis

A manysi cselekvésnevek különböző argumentum-pozíciókban jelenhetnek meg, állhatnak alanyként, direkt tárgyként, valamint névutók alaptagjaként. A régebbi szövegekben általában ez utóbbi szerepben jelennek meg, ezen kívül előfordulnak néha direkt tárgyként (elsősorban a 'lát', 'hall', 'tud' igékkel), és ritkábban alanyként (főleg érzékelésigékkal, 'látszik', 'hallatszik').

Az újabb szövegekben némi változás figyelhető meg: a cselekvésnevek alanyként és direkt tárgyként való megjelenése némiképpen gyakoribbá vált, és az alanyi szerepben főleg az önálló szavakból eredő nominalizátorokkal képzett cselekvésnevek használatosak. Ez a tendencia különösen feltűnő volt az adatközlők nyelvhasználatában, de tetten érhető az írott szövegekben is.

A cselekvésnevek és cselekvésneves szerkezetek vizsgálatának összegzéseként elmondható, hogy a manysi cselekvésnevek, a világ nyelveinek cselekvésneveihez hasonlóan, a főnévi és igei tulajdonságok keverékét mutatják, az őket tartalmazó szerkezetek pedig rendelkeznek mind a nem-képzett főnévi fejú főnévi frázisok, mind pedig a ragozott igei mondatok szintaktikai tulajdonságaival. A manysi cselekvésnevek főnévi tulajdonságai a következők:

1. Esetragokkal és névutókkal való kapcsolódás.
2. Az alany birtokosként való megjelenése a nominalizált szerkezetben, azaz a főnévi típusú birtokos egyeztetés megjelenése.

A cselekvésnevek igei tulajdonságai a következők:

1. A személyes névmási direkt tárgy tárgyesetének megtartása.
2. A tagadás igei kategóriájának megőrzése.
3. Igei (határozói) módosítókkal való kapcsolódás.

Ahogy látható, az igei kategóriák többsége elveszik a nominalizációban, és azok, amelyek megmaradnak – a tagadás kivételével –, csak szintaktikailag (igenem) vagy csak részben, illetve főnévi tulajdonságokkal kombinálódva maradnak meg (egyeztetés az alannal és a direkt tárggyal). A főnévi tulajdonságok azonban szinte teljes egészében megőrződnek, kivéve, hogy főnévi módosítók megjelenése nem jellemző a manysi ANC-kben.

A manysi cselekvésneves szerkezetek a főnévi frázisokhoz hasonlítanak az alany kifejezésének módjában, mivel az alany birtokosként jelenik meg a nominalizációban. A személyes névmási direkt tárgy tárgyesetének megtartása viszont, valamint az a tény, hogy a bővítmények a ragozott ige mellett megkövetelt alakokkal megegyező alakban jelennek meg, a ragozott igei mondatokhoz közelíti a manysi ANC-ket. A határozói módosítók megjelenése szintén a mondatok jellemző tulajdonsága. Ezeken kívül az alannal való egyeztetés megjelenése is a mondatokra jellemző tulajdonságnak tekinthető, habár ez az egyeztetés a cselekvésneves szerkezetekben nem kötelező, és nem azonos a mondatokra jellemző (igei) egyeztetéssel.

Összegzésként megállapítható, hogy míg a manysi cselekvésnevek inkább főnévi, mint igei természetűek, addig a cselekvésneves szerkezetek közelebb állnak a ragozott igei mondatokhoz, mint a főnévi frázisokhoz.

1.2.2.4.A manysi cselekvésneves szerkezetek tipikus funkciói

A manysi cselekvésneves szerkezetek fő funkciói nem változtak jelentősen az elmúlt száz évben. A cselekvésneves szerkezetekben továbbra is többnyire az *-n* és *-m* képzős cselekvésnevek jelennek meg, de az újabb nyelvhasználatban megnőtt a *melléknévi igenév + önálló szóból származó nominalizátor* szerkezetek aránya. A cselekvésneves szerkezetek tipikus funkciói a következők:

- a) Időhatározói tartalmak kifejezése (időhatározói mellékmondatok „helyettesítése”)
Az ANC-k leggyakoribb funkciója. Az egyidejűség és az előidejűség kifejezése a leggyakoribb, míg az utóidejűség kifejezése a régi szövegekben viszonylag ritka volt, az újabbakban azonban már ez is elég általánosnak mondható. A cselekvés végpontjának kifejezése szintén a cselekvésneves szerkezetek jellemző funkciója.
- b) Befejezett múlt idő („present perfect”) kifejezése
Ez a funkció sokkal kevésbé jellemző, mint az előző, de az olyan cselekvés kifejezése, amely a múltban kezdődött, és még a jelenben is releváns, mégis az ANC-k egyik tipikus funkciója. Az ilyen funkciójú szerkezetek felépítése a következő: *cselekvésnév + időegység transzlatívuszban + jēmtas ‘lett’*. Az ilyen szerkezetek viszonylag ritkán fordulnak elő a korpuszban, de ennek a jelentéstartalomnak mégis tipikus kifejezőeszközei, és az újabb szövegekben némileg megnőtt a számuk is.
- c) Célhatározói mellékmondatok „helyettesítése”
A célhatározói tartalom a *māγas* ‘miatt; -ért’ névutóval és majdnem kizárólag az *-n* képzős cselekvésnévvel fejeződik ki mind a régi, mind pedig az újabb szövegekben. Az ANC-knek ez a funkciója a régi szövegekben elég ritka volt, az újabb nyelvhasználatban viszont teljesen általánossá vált. Az ilyen ANC-k használata teljesen következetes, és a célhatározói mellékmondatok kifejezésére szinte csak ezeket használják.
- d) Okhatározói mellékmondatok „helyettesítése”
Az okhatározói mellékmondatok kifejezése, a célhatározói mellékmondatokhoz hasonlóan a *māγas* ‘miatt; -ért’ névutóval és elsősorban az *-n* képzős cselekvésnévvel történik. Az ilyen szerkezetek száma is észrevehetően több az újabb szövegekben.
- e) Tagadás kifejezése
A tagadás kifejezése az *ātīm* ‘nincs’ állítmánnyal elég ritka, de szintén tipikus funkciója a manysi ANC-knek. A tagadást kifejező ANC-k kis száma valószínűleg

annak köszönhető, hogy a tagadásnak ez a formája csak másodlagos az általában használt, sztenderd tagadás mellett.

1.2.3. Eredmény és egyszerű esemény főnevek

Eredmény és egyszerű esemény főnevek létrehozhatók különböző deverbális képzőkkel, valamint önálló szóból alakult nominalizátorokkal.

A leggyakoribb képzők a következők: *-l* (*sūmil* 'ugrás' < *sūm-* 'ugrik'), *-məl/-mil* (*χasmil* 'feljegyzés; táblázat' < *χans-* 'ír'), *-p* (*sunsiylap* 'ellenőrzés, szemle' < *sunsiyl-* 'néz'), *-pī* (*woratpi* 'veszekedés, vita' < *worat-* 'zaklat, erőszakoskodik'), *-s* (*pūwəs* 'légáramlat' < *pūw-* 'fúj'), *-spi* (*mūjlaspi* 'ajándék' < *mūjl-* 'vendégeskedik'), *-tul* (*mastul* 'ruha, öltözék' < *mas-* 'felöltözik') (vö. Munkácsi – Kálmán 1986, Riese 2001).

Az önálló szóból alakult nominalizátorok közül a (konkrét) eredmény főnevek képzése tipikusan az *ut* feladata. (Ez a nominalizátor csak ilyen típusú deverbális főneveket képez.) Pl.: *pōsl-um ut-ane* ('rajzolt dolgai') 'rajzai, festményei', *wār-ne ut-anəl* ('csináló dolguk') 'tettük'. Ritkábban azonban más, önálló szóból származó nominalizátorok is képezhetnek elvont eredmény olvasatú, illetve egyszerű esemény főneveket. Pl.: *tinalaxt-ən tēla* ('kereskedő dolog') 'vásár', *kas-ne tēla* ('versenyző dolog') 'verseny', *χōntl-an wārmal* ('harcoló dolog') 'háború', *jīkw-ne wārmal* ('táncoló dolog') 'táncest, diszkó', *pil-ne mā* ('félő hely') 'félelem', *kas-ne mā* ('versenyző hely') 'verseny', *χōntl-an mā* ('harcoló hely') 'háború'.

Mint korábban említettem, az eredmény és az egyszerű esemény főneveknek nincs argumentumszerkezete, olyanféle szintaktikai vizsgálatokra, mint a komplex esemény főnevek, tehát nem alkalmasak. Az eredmény és egyszerű esemény főnevek⁵ vizsgálata továbbá azért is problémás a manysiban, mert a különböző olvasatú deverbális névszók elkülönítésére szolgáló tesztek alkalmazásához (illetve kidolgozásához) anyanyelvi kompetenciára van szükség. (Ilyen tesztek például, hogy a komplex esemény főnevek nem tehetők többes számba, míg az egyszerű esemény és eredmény főnevek általában igen; a magyarban például az egyszerű esemény főnevek állhatnak határozott névelő vagy birtokos kifejezés nélkül, míg a komplex esemény olvasatúak nem; a birtokossal kifejezett argumentum értelmezése és a *való*-teszt szintén a magyarban stb., vö. Laczkó 2000.) A manysi esetében még nincsenek kidolgozott tesztek, az írott forrásokban található példák alapján pedig nem is lehetséges ilyen tesztek megfelelően

---

⁵ Az egyszerű esemény olvasatú főnevek általában is elég heterogén és ellentmondásos tulajdonságokkal rendelkeznek. E tulajdonságok egy része az eredmény, más része pedig a komplex esemény olvasatú főnevekhez közelítik az egyszerű esemény főneveket (vö. Roy and Soare 2013).

kidolgozni. A tesztek kidolgozásához és elvégzéséhez tehát mindenképpen anyanyelvi beszélőkre van szükség. Projektben – részben éppen hasonló indokok miatt – szerepelt is anyanyelvi adatközlő meghívása. Az adatközlővel való konzultáció a komplex esemény olvasatú főnevek vizsgálatát tekintve nagyon hasznos és (többnyire) eredményes volt, az egyéb olvasatú deverbális főneveket tekintve azonban nem bizonyult elegendőnek, illetve kellőképpen egyértelműnek és meggyőzőnek a kapott információ. A vizsgálatok folytatásához további adatközlőkre lenne szükség, ez azonban a manysit illetően további problémákat vet fel, hiszen napjainkban egyrészt igen alacsony a jó manysi tudással rendelkező beszélők száma, másrészt pedig az ilyen beszélők felkutatása, a velük való kapcsolatba lépés is nehézségekbe ütközhet. Az adatközlővel való konzultáció tapasztalata továbbá, hogy még a jó nyelvtudással rendelkező (és ideális esetben több) adatközlőtől szerzett információ sem garancia a sikerre, hiszen több alkalommal kaptam olyan választ a konzultáció során, miszerint egy adott tartalmat nem lehet vagy nem szoktak kifejezni („Ilyet nem szoktunk mondani.”) Ez a terület tehát mindenképpen további kutatást, valamint a megfelelő módszertan kidolgozását igényli.

1.2.4. Valamely argumentum nevét megnevező főnevek

A valamely argumentum nevét megnevező deverbális főnevek szintaktikailag tipikusan úgy viselkednek, mint a nem-képzett főnevek.

A manysiban a cselekvőt megnevező főnevek tipikusan a folyamatos *melléknévi igenév* + *χum* 'férfi'/'nő' szerkezettel jönnek létre: *χαníst-an nē* (< *χαníst-* 'tanít') 'tanítónő', *wōraj-an χum* (< *wōraj-* 'vadászik') 'vadász', *puśmalt-an nē* (< *puśmalt-* 'gyógyít') 'orvos, doktornő'. A deverbális főnévképzők közül a *-p* képző alkalmas a cselekvés ágensét megnevező főnevek létrehozására: *kisp* 'vadász' (< *kinsi* 'keres'), *jonχap* 'hold' (< *jōηχι* 'körüljár, forog') (Szabó 1904: 422). A képzőnek ilyen szerepben való használata az újabb szövegekben azonban már nem nagyon jellemző.

A cselekvés eszközét megnevező főnevek képzése egyrészt szintén a *-p* deverbális képzővel történik: *mastup* 'ruha' (< *masti* 'felölt'), *oryap* 'fésű' (< *oryi* 'fésül'). A képző ebben a szerepében a tudatos szókincsbővítés eszköze volt a szovjet szótárakban, még meglévő produktivitását is ennek köszönheti (vö. Riese 2001: 104–105). A cselekvés eszközét megnevező főnevek létrehozhatók még az önálló szóból származó, *ut* 'valami, dolog' nominalizátorral is, pl.: *jonγan ut* ('játzó dolog') 'játék', *jalasan ut* ('utazó/járó dolog') 'jármű', *nājiw sartne ut* ('fa fűrészelő dolog') 'motoros fűrész' (szemben a kézi fűrészszel, ami 'fűrészelő vas').

A cselekvés tárgyát megnevező főnevek képzése szintén az *ut* feladata: *masnut* (< *mas-ne ut* 'felöltő dolog') 'ruha', *tēnut* (< *te-ne ut* 'evő dolog') 'étel', *ajnut* (< *aj-ne ut* 'ivó dolog') 'ital', ezek tulajdonképpen már lexikalizálódott összetételek, amelyekben az *ut* képzőként szerepel.

A cselekvés helyét megnevező főnevek a *mā* 'hely' jelentésű nominalizátorral hozhatók létre, pl.: *jonḡan mā* 'játsszó hely, játszóház', *rūpitan mā* ('dolgozó hely') 'munkahely'.

Rövidítések:

ACC	accusative
AN	action nominal
ANC	action nominal construction
CVB	converb
IMP	imperative
LOC	locative
NEG	negation
NMLZ	nominalization
PASS	passive
PST	past tense
PL	plural
PTCP.PRS	present participle
PTCP.PST	past participle
Px	possessive suffix
SG	singular
TRANSL	translative

Hivatkozások:

- Alexiadou, Artemis (2001): *Functional structure in nominals: nominalization and ergativity*. John Benjamins, Amsterdam.
- Alexiadou, Artemis – Grimshaw, Jane (2008): Verbs, nouns and affixation. In: Schäfer, Florian (ed.), *SinSpeC. Working Papers of the SFB 732 “Incremental Specification in Context” 01*. Online Publikationsverbund der Universität Stuttgart, Stuttgart. 1–16.
- Alexiadou, Artemis – Rathert, Monika (eds.) (2010): *The Syntax of Nominalizations across Languages and Frameworks*. De Gruyter Mouton, Berlin/New York.
- Comrie, Bernard – Thompson, Sandra Annear (1985): Lexical nominalization. In: Shopen, Timothy (ed.), *Language typology and syntactic description III*. Cambridge University Press, Cambridge. 349–398.
- Comrie, Bernard – Thompson, Sandra Annear (2007): Lexical nominalization. https://www.researchgate.net/publication/286628461_Lexical_nominalization (hozzáférés: 2018.09.29.)
- Croft, William (1991): *Syntactic categories and grammatical relations*. University of Chicago Press, Chicago.
- Croft, William (2001): *Radical Construction Grammar: Syntactic Theory in Typological Perspective*. Oxford University Press, Oxford.
- Genetti, Carol – Bartee, Ellen – Coupe, A.R. – Hildebrandt, Kristine – Lin, You-Jing (2008): Syntactic Aspects of Nominalization in Five Tibeto-Burman Languages of the Himalayan Area. *Linguistics of the Tibeto-Burman Area* 31.2: 97–144. http://www.linguistics.ucsb.edu/sites/secure.lsit.ucsb.edu.ling.d7/files/sitefiles/people/genetti/Genetti.et_al_nominalization_LTBA.pdf (hozzáférés: 2018.09.28.)
- Givón, Talmi (1990): *Syntax. A Functional-Typological Introduction Volume II*. John Benjamin Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Grimshaw, Jane (1990): *Argument Structure*. MIT Press, Cambridge.
- Grunow-Hårsta, Karen (2011): Innovation in nominalization in Magar: a Tibeto-Burman language of Nepal. In: Yap, Fong Ha – Grunow-Hårsta, Karen – Wrona, Janick (eds.), *Nominalization in Asian Languages. Diachronic and typological perspectives*. John Benjamin’s Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia. 215–254.
- Hengeveld, Kees (1992): *Non-Verbal Predication: Theory, Typology, Diachrony*. Walter de Gruyter, Berlin.

- Koptjevskaja-Tamm, Maria (1993): *Nominalizations*. Routledge, London – New-York.
- Koptjevskaja-Tamm, Maria (2003): Action nominal constructions in the languages of Europe. In: Plank, F. (ed.), *Noun phrase structure in the languages of Europe*. Mouton de Gruyter, Berlin. 723–761.
- Koptjevskaja-Tamm, Maria (2005): Action nominal constructions. In: Dryer, Matthew S. & Haspelmath, Martin (eds.), *The World Atlas of Language Structures Online*. Max Planck Digital Library, Munich. Chapter 62.
<http://wals.info/chapter/62>
 (hozzáférés: 2018.09.28.)
- Laczkó Tibor (1997): Action Nominalization and the Possessor Function Within Hungarian and English Noun Phrases. *Acta Linguistica Hungarica* 44: 413–475.
- Laczkó Tibor (1998): Some Remarks on Argument Structure Inheritance by Derived Nominals. In: József Andor–Béla Hollósy–Tibor Laczkó–Péter Pelyvás (eds.), *The Diversity of Linguistic Description. Studies in Linguistics. In Honour of Béla Korponay*. KLTE, Debrecen. 219–240.
- Laczkó Tibor (2000): Az ige argumentumszerkezetét megőrző főnévképzés. In: Kiefer Ferenc (szerk.), *Strukturális magyar nyelvtan III. Morfológia*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 293–409.
- Malchukov, Andrej L. (2004): *Nominalization/verbalization: constraining a typology of transcategorical operations*. LINCOM, München.
- Malchukov, Andrej L. (2006): Constraining nominalization: Function/form competition. *Linguistics* 44-5: 973–1009.
https://www.researchgate.net/profile/Andrej_Malchukov/publication/40852812_Constraining_nominalization_Functionform_competition/links/54944ba90cf20c4f741ed0ae/Constraining-nominalization-Function-form-competition.pdf?origin=publication_detail
 (hozzáférés: 2018.09.28.)
- Malchukov, Andrej – Maria Koptjevskaja Tamm – Peter Cole – Gabriella Hermon – Jaklin Kornfilt – Bernard Comrie (2008): Leipzig Questionnaire on Nominalizations and mixed categories.
http://www.eva.mpg.de/lingua/tools-at-lingboard/pdf/Malchukov_MixedCategories_Questionnaire.pdf
 (hozzáférés: 2018.09.28.)

- Munkácsi Bernát – Kálmán Béla (1986): *Wogulisches Wörterbuch*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Nyikolajeva, Irina (2003): The structure of the Tundra Nenets noun-phrase. In: Bakró-Nagy Marianne – Rédei Károly (szerk.), *Ünnepi kötet Honti László tiszteletére*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. 315–327.
- Riese, Timothy (2001): *Historische Nominalderivation des Wogulischen*. *Studia Uralica* 10. Harrasowitz Verlag, Wiesbaden. 60–125.
- Rombangyejeva, Jevdokija Ivanovna [Ромбандеева, Евдокия Ивановна] (1973), *Mansijskij (vogulskij) jazyk*. [Мансийский (вогульский) язык.] Издательство «Наука», Москва. 65–79.
- Roy, Isabelle – Soare, Elena (2013): Event related nominalizations. In: Iordachioaia, G. – Roy, I. – Takamine. K. (eds.), *Categorization and category change*. Cambridge Scholars Publishing, Cambridge. 123–152.
- Skribnik, Elena (2010): Die Nominalisatoren ‘Mensch’ und ‘Ding’ in den uralischen und türkischen Sprachen Südsibiriens: I, Lexikon und Wortbildung. *Finnisch-Ugrische Mitteilungen* 32/33. Helmut Buske Verlag, Hamburg. 567–586.
- Szabó Dezső (1904): A vogul szóképzés. *Nyelvtudományi Közlemények* 34: 417–443.
- Sz. Kispál Magdolna (1958): Egy ritka mansyi igenévi szerkezetről. *Nyelvtudományi Közlemények* 60: 79–84.
- Sz. Kispál Magdolna (1966): *A vogul igenév mondattana*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- VNGy = Munkácsi Bernát (1892–1896): *Vogul Népköltési Gyűjtemény I–IV*. MTA, Budapest.
- Yap, Fong Ha – Grunow-Hårsta, Karen – Wrona, Janick (eds.) (2011): *Nominalization in Asian Languages. Diachronic and typological perspectives*. John Benjamin’s Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Ylikoski, Jussi (2003): Defining non-finites: action nominals, converbs and infinitives. *SKY Journal of Linguistics* 16: 185–237.
- Ylikoski, Jussi (2009): *Non-finites in North Saami*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia = MSFOu 257.

2. A kutatás menete

2.1. A korpusz feldolgozása

A kutatás során a következő anyagokat dolgoztam fel a nominalizációs adatbázis létrehozásához:

Írott források:

Csernyecov Archívum. V. N. Csernyecov 1933–34-ben gyűjtött kéziratos szövegei. MTA Nyelvtudományi Intézet.

Gyinyiszlamova, Szvetlana (2007): *Lavim loŋxanuw*. [A nekünk rendelt út.] Khanty-Mansiysk, Poligrafist.

Gyinyiszlamova, Szvetlana (2008): *Vízcsépp*. Sipőcz Katalin (szerk.). Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó.

Ivanova, V. S. (2015): *Pēs-jis sālij māńśit mōjtanəl-potranəl*. [Az ősi réntartó manysik meséi-története.] Izdatelstvo RGPU im. A. I. Gercena, Szentpétervár.

Kannisto, Artturi – Liimola, Matti – Eiras, Vuokko (1982): *Wogulische Volksdichtung. Wörterverzeichnis zu den Bänden I-VI*. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki. MSFOu. 180.

Kálmán Béla (1976): *Wogulische Texte mit einem Glossar*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

Luima Seripos. [Луима Серипос]. (1989-). Ханты-Мансийский Автономный Округ – Югра газета. Ханты-Мансийск. <http://www.khanty-yasang.ru/luima-seripos>

Munkácsi Bernát (1892–1896): *Vogul Népköltési Gyűjtemény I–IV*. MTA, Budapest.

OUIDB Northern Mansi Corpus. http://www.babel.gwi.uni-muenchen.de/index.php?abfrage=NM_corpus&subnavi=corpus_pub

Szóbeli források:

Adatközlőktől gyűjtött nyelvi anyag.

2.2. Adatközlő meghívása

Habár a pályázatban eredetileg két anyanyelvi beszélő meghívása szerepelt, az anyagi keret végül csak egy adatközlő meghívását tette lehetővé.

Valentyina Szeliversztovna, manysi nyelvész és tanár 2018. szeptemberében 1 hetet töltött Szegeden. Látogatása során a kutatás témájához kapcsolódó konzultációkat folytattunk, melyek során különböző módszerekkel gyűjtöttem információkat tőle. Az adatközlő által elvégzett feladatok között szerepelt mondatfordítás (oroszról manysira, illetve manysiról oroszra), grammatikalitási ítéletek hozatala, valamint különböző változatok helyességének és különbségének megítélése is. A személyes konzultáció nagy előnye volt, hogy egyes problémás, illetve nem egyértelmű jelenségekre konkrétan is lehetőségem volt rákérdezni. A

konzultációk mellett manysi hanganyagot is gyűjtöttem Valentyina Szeliversztovnától, melyet lejegyezve és FLEX morfológiai elemzővel elemezve, valamint angol fordítással ellátva tesztek közzé. Mindezekon kívül Szeliversztovna előadásokat is tartott egyetemi hallgatóknak a manysi nyelvről és kultúráról.

(Itt jegyzem meg, hogy kutatásom során egy másik adatközlőtől, Szvetlana Gyinyiszlamovától korábban gyűjtött anyagokat is felhasználtam.)

3. Az adatbázis

A projekt ideje alatt a kezdetben meglévő adatbázisomat folyamatosan bővítettem, egyrészt újabb szövegekből származó példákkal, másrészt pedig más típusú nominalizációkkal (egyszerű esemény, eredmény olvasatú deverbális főnevek; önálló szóból származó nominalizátorokkal létrehozott főnevek stb.). Sajnos azonban az adatbázis létrehozása nem haladt az eredeti tervnek megfelelően, mivel az adatok számítógépre viteléhez nem találtam megfelelő hallgatói segítséget. A hallgatói részvételre és segítségre nagyon számítottam a munkaterv kidolgozásakor, ezért is terveztem be projektem költségvetésébe hallgatói alkalmazást. A képzési rendszer átalakulása miatt azonban egyre kevesebb a hallgatónk, és sajnos három év alatt sem találtam olyan hallgatót, aki megfelelően tudott volna segíteni a munkámban. (Az erre tervezett összeget így nem is használtam fel.) Ennek következtében a kigyűjtött mintegy ezer példának csak egy része lett digitalizálva eddig. A digitalizálás azonban folyamatosan folytatódik, és amint a technikai problémák elhárulnak, a teljes adatbázis elérhető lesz Manysi Kutatócsoportunk honlapján (<http://sztefinnugor.wixsite.com/mansiresearch/nominalization>). Hasonlóképpen ezen a honlapon lesznek elérhetőek a Valentyina Szeliversztovnától gyűjtött szövegek, annotálva és angol fordítással ellátva.

4. Monográfia a manysi nominalizációról

Kutatási eredményeimet egy monográfiában összegeztem (Nominalization in Mansi). A monográfia tartalma itt látható, a kötet pedig az alábbi linken olvasható: <http://sztefinnugor.wixsite.com/mansiresearch/nominalization>. Jelenleg a kötet végső munkálatai folynak, kutatócsoportunk honlapján folyamatosan frissül az anyag.

A monográfia tartalma:

1. Introduction

- 1.1. Aims
- 1.2. The Mansi language
- 1.3. The corpus
- 1.4. The organization of the study

2. Terminological prerequisites

- 2.1. Nominalization
  - 2.1.1. Types of nominalization
    - 2.1.1.1. Lexical nominalization
    - 2.1.1.2. Clausal nominalization
  - 2.1.2. Morphology of nominalization
  - 2.1.3. Functions of nominalization
- 2.2. Action nominals
- 2.3. Action nominal constructions

3. Nominalization in Mansi

- 3.1. Action nominals and action nominal constructions
  - 3.1.1. Morphological aspects – The formation of action nominals
  - 3.1.2. Action nominals and other non-finites in the literature on Mansi
  - 3.1.3. Non-finite verb forms and their interrelations cross-linguistically
  - 3.1.4. Action nominals and other non-finites in Mansi – Conclusion
  - 3.1.5. Action nominals created by nominalizers derived from individual nouns
    - 3.1.5.1. The nominalizer *mā*
    - 3.1.5.2. The nominalizers *wārmal'* and *t'ēla ~ tēla*
    - 3.1.5.3. The syntactic behaviour of the nominalizers derived from individual nouns
- 3.2. The analysis of Mansi action nominal constructions
  - 3.2.1. Deverbalization – morphological aspects
    - 3.2.1.1. Tense
    - 3.2.1.2. Mood
    - 3.2.1.3. Voice
    - 3.2.1.4. Subject – verb agreement
    - 3.2.1.5. Direct object – verb agreement

3.2.1.6. Negation

3.2.2. Deverbalization – syntactic aspects

3.2.2.1. Expressing the subject and the direct object in nominalization

3.2.2.2. Expressing adjuncts (indirect and oblique objects) in nominalization

3.2.2.3. Expressing adverbial modifiers

3.2.3. Substantivization – morphological aspects

3.2.4. Substantivization – syntactic aspects

3.2.5. External syntax of action nominal constructions

3.2.6. The Mansi action nominal constructions – Conclusions

3.2.7. Typical functions of Mansi action nominal constructions

3.2.7.1. Expressing adverbial time clauses

3.2.7.2. Expressing „present perfect”

3.2.7.3. Expressing clauses of purpose

3.2.7.4. Expressing clauses of reason

3.2.7.5. Expressing negation

3.3. Result and simple event nouns

3.4. Participant nominalization

4. Conclusions

Abbreviations

Bibliography

5. Konferencia-előadások a projekt során

A projekt témájához tartozó előadások:

1. *A terepmunka hozadéka.* (Sipőcz Katalinnal közösen) Emlékezés Schmidt Éva születésének 70. évfordulóján. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 2018. június 28.
2. *Nominalizátorok az északi manysiban.* Nyelvelmélet és diakronia 3. műhelykonferencia. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2016. november 22–23.
3. *From nouns into nominalizers and even further – Grammaticalization processes in Northern Mansi.* 23. LIPP Symposium. Ludwig-Maximilians-Universität, München, Németország, 2016. július 6–8.
4. *Főnevek mint főnévképző elemek – Egy grammatikalizációs folyamat a manysiban.* A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei. SZTE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged, 2016. április 27–28.

Egyéb előadások:

1. *A river runs through it – specific expressions of spatial relations/orientation in the Uralic languages of Western Siberian river valleys.* (Sipőcz Katalinnal és Szeverényi Sándorral közösen) The 38th International LAUD Symposium (LAUD2018) and The Second Cultural Linguistics International Conference (CLIC2018). Landau, 2018. július 23–26.
2. *Manysi nyelvről manysi nyelven.* (Sipőcz Katalinnal közösen) 19. Élőnyelvi konferencia – Élőnyelvi kutatások és a dialektológia. Uráli Műhely. Sapientia EMTE Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, Marosvásárhely, 2016. szeptember 7–9.

6. Publikációk a projekt során

A kutatás témájához tartozó publikációk:

1. Action nominal constructions in Northern Mansi. In: Ju. V. Islamova (szerk.): *Problemy i perspektivy socialjno-ekonomicheskogo i etnokuljturnogo razvitiya korennyh malochislennyh narodov severa: Filologicheskije issledovanija.* Obskougorskij Institut Prikladnyh Issledovanij i Razrabotok, Hanti-Manszijszk, 2015. pp. 119–136.
2. From nouns into nominalizers and even further – Grammaticalization processes in Northern Mansi. *Finnisch-Ugrische Mitteilungen* 41: 1-23. (2017.)
3. The grammaticalization of Northern Mansi *mā* 'earth, world, land, place'. In: Szeverényi Sándor, Bayarma Khabtagaeva (szerk.): *Uralic and Siberian Lexicology and Lexicography. (Studia Uralo-altaica; 51.)* Szegedi Tudományegyetem, Szeged. 2017. pp. 187–202.
4. Főnevek mint főnévképző elemek: Egy grammatikalizációs folyamat az északi manysiban. In: Forgács Tamás, Németh Miklós, Sinkovics Balázs (szerk.): *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei IX.* Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged. 2017. pp. 23-38.
5. Nominalizátorok az északi manysiban. In: É Kiss Katalin, Hegedűs Attila, Pintér Lilla (szerk.): *Nyelvelmélet és diakrónia 3.* Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK; Szt. István Társulat, Budapest; Piliscsaba. 2017. pp. 63-74.

Közlésre elfogadva:

A terepmunka hozadéka (Sipőcz Katalinnal közösen). *Nyelvtudományi Közlemények* (2018)

Egyéb publikációk:

1. Az északi és déli manysi ditranzitív szerkezetek szórendje. In: É. Kiss Katalin – Hegedűs Attila (szerk.): *Nyelvelmélet és dialektológia 3*. Szent István Társulat Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest – Piliscsaba, 2015. 43–57.
2. Nyelvcsere a manysiknál. (Sipőcz Katalinnal közösen) In: Kozmács István (szerk.): *Kétnyelvűségi szöveggyűjtemény*. Nyitrai Konstantin Egyetem, Közép-Európai tanulmányok Kara, Nyitra, 2015. 259–278.
3. Manysi nyelvről - manysi nyelven. (Sipőcz Katalinnal közösen) In: Benő Attila, Fazakas Noémi (szerk.): *Élőnyelvi kutatások és a dialektológia: Válogatás a 19. Élőnyelvi Konferencia - Marosvásárhely, 2016. szeptember 7--9. - előadásaiból*. Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME), Kolozsvár. 2017. pp. 283-293.
4. Ditransitivity in the Mansi language from typological perspective. (Sipőcz Katalinnal közösen). *Finnisch-Ugrische Mitteilungen 41*: 25-43. (2017)
5. The Mansi Ditransitive Constructions. (Sipőcz Katalinnal közösen) *Finno-Ugric Languages and Linguistics 6*: (1)
<http://full.btk.ppke.hu/index.php/FULL/article/view/53/59>. 15 p. (2017)
6. Ditransitive constructions in Mansi dialects. In: Korn, Agnes – Andrej Malchukov (eds.): *Ditransitive constructions in a cross-linguistic perspective*. Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden, 2018. pp. 175–194. (közlésre elfogadva, megjelenés előtt)